

în balanță ce e bine și ce e rău, nu
cînd trece la faptă”

Într-un interviu luat pentru **Almanahul Gong**, regretatul Forj Etterle ne mărturisea referitor la Hamlet „Cred că niciodată și nimeni nu-i va putea acoperi toate valențele. Aveam 47 de ani cînd l-am jucat și numai celebrul monolog m-a costat luni de muncă”. În montarea Teatrului Municipal bucureștean, în 1960, interpretul se remarcă prin știința frazării, prin lirism.

Distins om de cultură, regizorul și actorul Dan Nasta, interpretîndu-l pe Hamlet la Timișoara, în 1961, a îngemănat în ființa spirituală a eroului filozofia, politica și arta, amintindu-ne că printul studia la Wittenberg, marea academie a lumii medievale. Și teatrul radiofonic a adăugat fonotecii sale piesa, în 5 mai 1963. Unul dintre cei mai buni regizori ai teatrului pe unde, Mihai Zirra, i-a prilejuit lui Constantin Codrescu o creație memorabilă.

În spectacolul lui Dinu Cernescu de la Teatrul „Nottara”, 1974 — în rolul titular, Ștefan Iordache — criticul Virgil Munteanu aprecia originalitatea viziunii „E întâia oară în istoria spectacolului hamletian la noi cînd piesa e privită ca o tragedie a luptei pentru putere... E un șir de crime, ca în tragediile regale. Dreptul de a domni se dobîndește prin violență, șiretenie, uneltiri și se pierde în același fel.” La Teatrul Național din Tîrgu Mureș, în 1983, actorul Cornel Popescu aduce la rampă un personaj sarcastic, dar ardent sufletește, nobil și încrezător în steaua eternă a Adevărului.

Despre cea mai recentă propunere regizorală, cea a lui Al. Tocilescu, de la finele lui noiembrie 1985, teatrologul Valentin Silvestru scria: „Universul tragediei shakespeariene e întocmit cu fantezie regizorală, scenografică și actoricească și cu un vădit control asupra mișcării, vorbirii, relațiilor, comunicării cu publicul, pantomimei, cîntului, alcătuirii grupurilor”. Ion Caramitru — Hamlet, susține același critic, „a adus cel mai aproape de noi credința umanistă a acestui spirit modern”.

Martie 1861 — noiembrie 1985. Aproape 125 de ani de carieră scenică a unui personaj exprimînd o dimensiune titanică în literatura universală dau unei culturi naționale certitudinea valorii. Mari actori, sute de spectacole, nenumărate exegeze stau mărturie că geniala operă shakespearienă are, în patria lui Eminescu și Caragiale, talmăcitori literari și artistici pe măsură.

Ionuț NICULESCU

Călătoria

1

E bine știut că marea literatură are forța de a propune o lume în stare să concureze, prin forță de convingere, lumea reală. Personajele și întâmplările din capodopere au devenit de-a lungul timpului posibile elemente de referință ale vieții noastre cotidiene. Cațavencu, Trahanache, Zoe, Rică Venturiano, Pristanda ne sînt de familiaritatea unor colegi de muncă, ba chiar, s-ar putea spune, a unor neamuri. Expresiile caragialiene au intrat în vocabularul curent. Suridem auzindu-le citate, chiar dacă interlocutorul nu pune ghilimelele. Un om politic de talia lui Lenin apela, în marile sale polemici, la eroii lui Gogol, Griboedov, Lumii contemporane i se adaugă astfel lumile lui Balzac, Cervantes, Sadoveanu. Iar problemelor mapamondului de azi le putem alătura oricînd și pe cele cu care se confruntă contesele și cămătarii lui Balzac sau oamenii năcăjiți, dar viteji ai lui Sadoveanu. Lumile avansate de literatură sînt însă legate prin firele istoriei literare de autor și de epoca în care au fost create. De aceea, exegeza, concentrîndu-se asupra realității din operă, nu uită să o explice și prin referințe de istorie literară. Mircea Iorgulescu, autorul **Eseului despre lumea lui Caragiale**, se pune de-a curmezișul acestei tradiții. Printr-un gest de o radicală îndrăzneală, el taie odgoanele care țineau legată de autor și de epocă lumea lui Caragiale. Aceasta își dobîndește, în sfîrșit, independența mult visată. Ca orice proces de cîștigare a autonomiei, cel inițiat și condus de Mircea Iorgulescu își are durată și complicațiile sale. În ansamblul lui pot fi detectate cîteva procedee abil alese de autor pentru ca redarea independenței să se desfășoare fără convulsii. Unul ar fi, de exemplu, reducerea drastică a referirilor la imensa cantitate de comentarii consacrate pînă acum lui Caragiale. Maniera universitară e refuzată programatic. Acolo unde un altul, invocîndu-și predecesorii, ar fi avut coșmaruri de exactitate bibliografică, Mircea Iorgulescu afișează familiaritatea dezinvoltă. Pentru el, spre deosebire de un academic înrăit în prezentări, Ștefan Cazimir, Al. Paleologu, Valentin Silvestru, Valeriu Cristea, prestigioși specialiști în caragialeologie, sînt pur și simplu Cazimir, Paleologu, Silvestru, Cristea. Lovitura e dublă. Lumea lui Caragiale iese din istoria literaturii pentru a intra în istorie. Statutul de realitate independentă sporește vizi-

bil. În același timp, autorul scapă de o capcană întinsă de opera satiricului mai tuturor comentatorilor. Inteligența critică, abordând uriașul număr de exegeze dedicate marelui scriitor, riscă să se rătăcească în complicatul labirint al asocierilor și disocierilor de punctele de vedere anterioare. Mircea Iorgulescu, punându-le între paranteze husserliene, își protejează talentul de epuizarea în aprobarea sau respingerea ideilor altora. Un alt mijloc de autonomizare a lumii lui Caragiale îl reprezintă identificarea experienței de lectură cu experiența de viață. Sau, mai precis, cu experiența de călătorie. Gesturile autorului, mărturisite în prefață, sint de martor într-o lume străină „...în lumea lui Caragiale am pătruns ca un călător într-un univers complet străin. Ca un explorator sau ca un naufragiat într-o lume necunoscută, în multe, foarte multe privințe neverosimilă, stranie, totuși reală, existentă“. El străbate această lume de-a lungul și de-a latul, face cunoștință cu locuitorii ei cei mai de seamă, în parte la principalele evenimente și, asemenea unui Dinicu Golescu exeget, întors acasă, purcede la redactarea impresiilor „Revenit la îndeletnicirea mea, ca dintr-un vis ori ca din-

Garda orășenească în 1866

tr-o călătorie pe alt tărîm, am încercat să o descriu, să-i analizez anumite caracteristici, să-mi pun în ordine observațiile, să le interpretez.“ Ca în orice reportaj, fie el și critic, accentul cade pe relatare. Rătăcind prin lumea lui Caragiale, Mircea Iorgulescu notează minuțios cele întâlnite în cale. Nu sint uitate nici sentimentele provocate de contactul cu personaje și întâmplările mai semnificative : „...în lumea lui Caragiale ești ispitit la tot pasul să rizi în hobote, ride și ea, dar la rădăcina risului se află spaîma. Rîzi, rîzi, rîzi, și dintr-o dată, cu vorba unui personaj de acolo, «te-apucă groaza, monșer, groaza !...».“

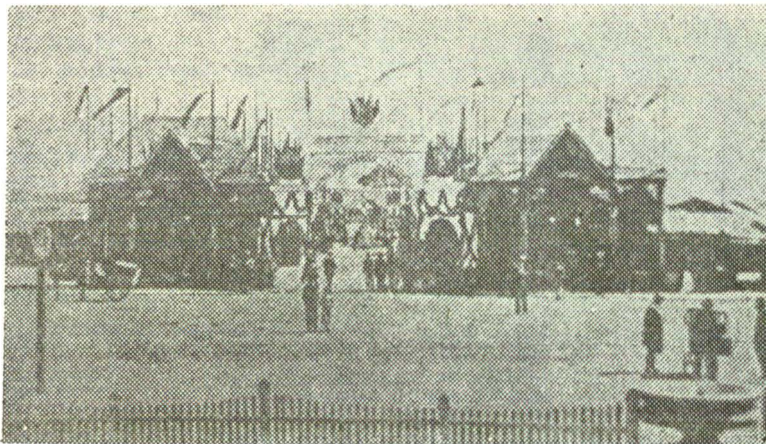
Garda cetățenească română (litografie), 1866

Mircea Iorgulescu are vocație de ideolog. O demonstrează cât se poate de clar cărțile sale de până acum. Fiecare dintre ele reliefează, dincolo de diagnosticul critic, apetența pentru ideile generale. Teritoriul de maximă împlinire a ideologului e lumea reală. Din anumite motive, Mircea Iorgulescu rămâne exclusiv în lumea cărților. De aici factura aparte a criticii sale. Spre deosebire de alți colegi, Mircea Iorgulescu se apropie de opera comentată și din unghiuri de vedere extraliterare. Conținutul de idei, legăturile cu lumea reală sînt un excelent prilej de a face, plecînd de la literatură, sociologie, politologie. O cronică semnată de Mircea Iorgulescu nu e o simplă explorare estetică a unui text. Stîrnite de obiect, ideile sociale, morale, filosofice sînt în toate părțile, ca scinteile din vatra ficțuricii lui Iocan. Autorii și cărțile sînt alese și după avantajul de a oferi spațiu de mișcare liberă vocației de ideolog. Căutarea momentelor în care literatura permite meditația asupra realului explică independența acordată de Mircea Iorgulescu lumii lui Caragiale. Văzută ca o realitate de sine stătătoare, ea dă criticului iluzia lumii reale. E, pare-se, punctul maxim de gândire a vieții prin intermediul cărților.

Ce sesizează călătorul Mircea Iorgulescu odată ajuns în lumea lui Caragiale? Înainte de toate, hărmălaia, o gălăgie creată de nesfîrșita pâlăvrăgeală a personajelor. Eseul lui Mircea Iorgulescu, intitulat pre-editorial **Marea trîncăneală**, întreprinde o excelentă radiografie a conversației în lumea marelui satiric.

Taifasul e o caracteristică a tuturor personajelor: „Ocupația cea mai răspîndită în lumea lui Caragiale e statul de vorbă”. Pentru a surprinde trîncăneala, autorul apelează la o tehnologie analitică de ultimă oră. Statul de vorbă e luat și dezbătut pînă în cele mai mici amănunte. Autorul observă, de exemplu, că vorbitul are mai totdeauna înfățișarea monologului exclusiv: „Termenul însuși de conversație, deși frecvent, este oarecum impropriu, fiindcă în lumea lui Caragiale dialogului îi este mai totdeauna preferat monologul, interlocutorul fiind redus de obicei la condiția pasivă și subalternă de ascultător, dacă se poate admirativ fără rezerve.” Personajele, într-o permanentă criză de auditoriu, țin să-și spună părerea în chestiunile arzătoare ale zilei. Ele afișează, sub semnul eternei vanității omenești, siguranța absolută: „Competența lor este universală, se pricep la toate, au soluții pentru orice, pe loc exprimate.” Adăugată veseliei fără motiv, imensa trîncăneală creează impresia de perpetuu carnaval. Lumea lui Caragiale pare a fi teritoriul unei utopii pozitive: lipsă totală de griji, libertate de a spune și a face orice, sărbătoare continuă.

În concepția criticului, această imagine leibniziană, ca cea mai bună dintre toate lumile posibile, e doar o aparență. Dincolo de libertatea de carnaval stă constrîngerea de societate polițienească. Trîncăneala, veselia, hărmălaia țin vîlul care ascunde sistemul totalitar. Ba, mai mult, această aparență îndeplinește și alte scopuri decît protejarea esenței. Ea lasă personajelor iluzia libertății, necesară unui sistem interesat în suprimarea subtilă, fără scandal, a revoltei: „...trîncăneala este spațiul libertății lor (...) Vorbînd ei uită de tot și de toate (...)”. Vorbăria joacă rolul fațadei concepute pentru a mistifica adevărata realitate: „Carnavalul nu este dublul secției, este anexa ei: ce se vede. O vitrină veselă și colorată. Ce se înscenează,

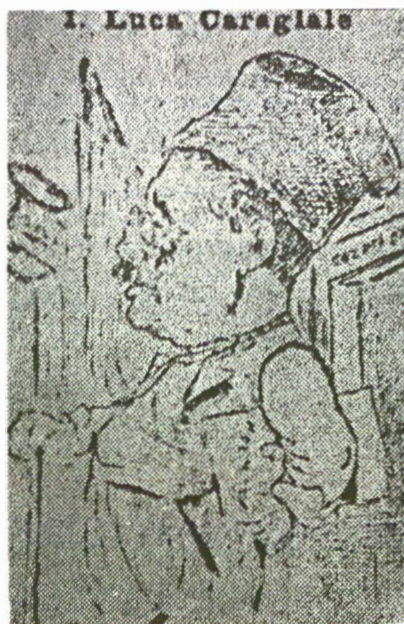

Intrarea
în Tîrgul
Moșilor,
1904

ce se tolerează și ce se dorește să fie văzut." Din aceste motive carnavalul e nu numai acceptat, ci și stimulat: „Secția este vital interesată în perpetuarea carnavalului și în protecția mecanismelor de mistificare.” Deconspirarea esenței reprezintă unul din farmecele majore ale eseului tipărit de Mircea Iorgulescu. Faptele, neutre sau binevoitoare, sînt întoarse pe toate fețele, cercetate în profunzimile, dar mai ales în implicațiile lor puțin bănuite. Amănuntul cel mai neînsemnat, de la simpla interjecție pînă la indicația din paranteze, poate constitui oricînd un fir în căutarea adevărului. De aceea, ipoteza de lucru a criticului e suspiciunea judecătorului de instrucție. Dincolo de ce spune și ce face personajul trebuie presupus ceva ascuns și primejdios totodată. Cititorul, furat de demonstrație, împărtășește plăceri de lectură polițistă.

4

S-a reproșat cărții lui Mircea Iorgulescu o anume forțare a textului. Muștrarea, luînd deseori forma nuanțării amicale, se întemeiază pe convingerea că Mircea Iorgulescu descoperă în lumea lui Caragiale un sistem dictatorial. Imaginea e contestată prin raportare nu la text, ci la România sfîrșitului de secol nouăsprezece. Se sugerează astfel, cînd nu se afirmă tranșant, că societatea acestei perioade nu e nici pe departe structura totalitară care îngrădește drepturile fundamentale ale omului. Observația e șubredă din cel puțin două puncte de vedere. În primul rînd, pentru că opera lui Caragiale nu poate fi redusă la simpla oglindire a României unui anume timp istoric. În al doilea rînd, pentru că ea nu ține cont de ipoteza de lucru a autorului: punerea între paranteze a legăturilor lumii lui Caragiale cu momentul istoric concret. Reproșul de forțare a textului e discutabil însă și pentru că se întemeiază pe o neînțelegere a imaginii propuse de Mircea Iorgulescu pentru lumea lui Caragiale. Aceasta e văzută de autor nu ca o lume totalitară, ci ca o lume care-și ascunde esența în spatele aparenței. E drept, aparența e aici democrația, iar esența, totalitarismul. E vorba însă de aspectul concret al unui fenomen general: mistificarea prin intermediul aparențelor. Contrar precizărilor din prefață, Mircea Iorgulescu pornește în călătoria sa originală cu o concluzie deja formată, nu din cărțile de literatură, ci din tratatele de istorie. Aparențele social-politice înșală, cînd nu mistifică. Dincolo de orice fapt real trebuie căutat adevărul din adîncuri. Prin aceasta, eseul lui Mircea Iorgulescu aparține ideologiei. Ca și *Vida de Don Quijote* y Sancho de Miguel Unamuno sau *L'Idiot de la famille* de Sartre,

Caricatură din „Adevărul”, VIII, nr. 2388, 3 decembrie 1895

opera comentată e folosită pentru a face publică filosofia comentatorului. Dezvăluind ce poate masca o aparență, Mircea Iorgulescu ambiționează o lecție de luciditate politică pentru cetățeanul simplu al lumii contemporane, cetățean nu o dată tras pe sfoară de aparențele unor procese și evenimente politice. Suspiciunea față de modul cum ni se înfățișează multe dintre întâmplările politice ale lumii de azi e o îndatorire a omului de rînd. Iată una dintre subtilele concluzii ale eseului semnat de Mircea Iorgulescu. Dar nu numai atât. Alegerea lumii lui Caragiale nu e deloc întâmplătoare. Aparența are aici înfățișarea păcatului peste care se poate trece. Rămase la suprafața acestei lumi, multe atitudini s-au caracterizat prin lejeritate surizătoare. Trăncăneala, mica ciupeală, prostia au fost privite cu umor, tolerate pentru că n-ar putea face nimic rău. Mircea Iorgulescu ne demonstrează însă că aceste mici slăbiciuni ascund gravități înfricoșătoare. Bunăvoînța față de ele se dovedește primejdioasă. Ea amortește necesara veghe a conștiința la întâmplările din jurul nostru. Ea riscă să ne lase nepregătiți pentru momentul cînd dincolo de aparență se va dezvălui esența care ne va îngheța surisul. Mircea Iorgulescu, un om de altfel cu mult umor, ne demonstrează prin eseul său că în lumea contemporană umorul, din care unii au făcut o trăsătură a specificului românesc, nu e totdeauna binevenit.

Ion CRISTOIU